

שאלות ותשובות לסיכום מסכת ערכין

לרבי מאיר, יש לפרש שאין בידו לגאול כלל, אף לא בתוך י"ב חדש. אבל נוכל לפרש להפך, שגואל לעולם (תוס'). וכ"מ ברבנו גרשום כפירוש האחרון. וכן נראה בחזו"א (בכורות כז, א) שנקט לעיקר. ובספר חדושים ובאורים תמה מנין לומר זאת).

ו. נחלקו חכמים ורבי שמעון (ע' קדושין כ-כא. וכן נחלקו שתי הבריות כאן לפרוש התוס' ור"ג) האם יכול המוכר בית ללוות כדי לפדות או לפדות לחצאין [לפי שהורע כחו שאם לא גאל בתוך שנה נחלט הבית, לכך יפה כחו באלו], אם לאו.

א. הלכה כחכמים שאינו לוה וגואל ולא גואל לחצאין (רמב"ם שמיטה ויובל יב, ב).

ב. המוכר בית – יכול למכור מנכסיו כדי לפדותו (רמב"ם שמיטה ויובל יב, ב) [ובכלל זה מוכר בית ברחוק כדי לגאול בקרוב (שפת אמת)], שהרי לא נאמר בו 'והשיגה ידו' 'ומצא' כבשדה אחוזה (עפ"י קרית ספר; ערוה"ש העתיד לד, ז).

ג. המקדיש בית בעיר חומה, מהם דיני גאולתו?

המקדיש בית אין דינו כמוכר אלא יכול לגאול מיד ולעולם. גאלו אחר מיד ההקדש והגיע יום י"ב חדש (משלקחו מהגזבר. רש"י) ולא נגאל – נחלט לו (לקנה אתו – ואפילו מיד הקדש. אבל להקדש עצמו לא נחלט שנאמר לדרתיו – יצא הקדש שאין לו דורות).

אף כי במוכר בית נחלקו תנאים אם מוכר וגואל וגואל לחצאין, בהקדש הכל מודים שרשאי (עתוס' לענין מקדיש שדה אחוזה. ולפרש"י נחלקו הבריות במקדיש שדה).

צד אחד ברבית ורבית על מנת להחזיר – בב"מ סג.

דפים לא – לב

נא. מה הדין כאשר לוקח הבית ממאן לקבל דמי הבית מהמוכר הבא לגאלו, או שהוא נטמן מפניו ביום האחרון של השנה?

נחלקו שתי לשונות בגמרא בדברי רבא, האם נתינה בעל-כרחו שמה נתינה, והמוכר שנתן ללוקח דמי הבית בע"כ – זכה בבית, אם לאו. ורב פפא, ואיתימא ר' (שימי בר) אשי דחה ראייתו. ומשמע לפי שתי הלשונות שאם הלוקח נטמן, מן הדין אין המוכר יכול לגאול את הבית, שאין זו 'נתינה' כל עיקר. ואולם הלל התקין שיהא המוכר חולש (= מטיל) את מעותיו לאחת מן הלשכות ושובר את הדלת ונכנס, והלה יטול מעותיו לכשירצה.

והוא הדין כשהלוקח בפנינו ואינו רוצה לקבל – גואל בעל כרחו (וע' רשב"א גטין עה. קרית ספר שמיטה יב; מנ"ח שמא, ג).

דף לב

נב. א. אלו נכסים נכללים בדין 'בתי ערי חומה' ואלו אינם נכללים?

ב. עיר שהיתה לה חומה בעבר ואין לה כעת, או להפך; עיר שגגותיה הן חומתה; עיר שהים מקיפה – מה דינה?

ג. מהי 'עיר' מנימלית? אלו ערים נמנו כערי חומה? מה דינה של ירושלים?

א. כל מבנה שהוא לפנים מן החומה – הרי הוא כ'בתי ערי חומה', כגון בתי בדים ובתי מרחץ, מגדלות, שובכין, בורות שיחין ומערות (אשר בעיר), אבל שדות – לא (בית). חולסית ומצולה – חלקות אדמה שאינן ראויות לזריעה. ערש"י ותוס' – לדברי רבי מאיר דינם כבע"ח, ורבי יהודה חולק. הלכה כרבי יהודה. והרמב"ם לא הזכיר זאת בפירושו (ע' מנ"ח שמא, ט; חק נתן ולקוטי הלכות). בית הבנוי בחומה; רבי יהודה אמר: אינו כבע"ח (ובחומה היא יושבת – ולא בעיר חומה). רבי שמעון אמר: כותל החיצון הוא חומתו (כפשטיה דקרא, כלומר בעיר חומה היא יושבת). א. הלכה כרבי יהודה. ב. בית (לאדם) שאין בו ד' על ד' אמות – אינו נחלט (עפ"י סוכה ג).

ב. לסתם מתניתין, וכן אמר ר' אלעזר בר"י, כל עיר שהיתה מוקפת חומה מימות יהושע בן נון [טרם הכיבוש. לג:]: אעפ"י שאין לה עתה חומה – בכלל 'עיר חומה' (אשר לו) חומה. וכל עיר שלא היתה מוקפת בימות יהושע, אעפ"י שהיא מוקפת עתה – דינם כבתי החצרים. ולדעת רבי ישמעאל בר"י (לפי ברייתא אחת), קדושה ראשונה בטלה בשעת החורבן, ואין ערי חומה אלא אלו שנתקדשו בשנית בעליית עזרא. א. הרמב"ם (שמיטה יב, טו) פסק שקדושה ראשונה בטלה, ועזרא הוצרך לקדש שוב. ואעפ"י כ פסק שעיר שהיתה מוקפת מימות יהושע ועתה אינה מוקפת, נוהג בה דין בתי ערי חומה. והראב"ד השיגו, הלא הראשונות בטלו משבטלה קדושת הארץ או משנפלו החומות. והכס"מ פרש דברי הרמב"ם שמה שכתב 'עתה' אין הכוונה לזמן הזה אלא הכוונה לקודם שגלו, שאעפ"י שנפלה החומה דינה כעיר חומה. וכן דעת הסמ"ג. ב. יש סוברים שעזרא לא קידש אלא את העיירות שהיו מוקפות בימי יהושע (כ"כ המפרשים עפ"י הראב"ד המבי"ט והמהרי"ט). ואולם ברמב"ם משמע שעזרא קדש את המוקפים באותה העת (וע"ע חרשי הגר"ח הלוי שמיטה יב, טז; שפת אמת). עיר שגגותיה (כלומר בתיה) חומתה – אינה 'עיר חומה' (חמה – ולא שור איגר). והוא הדין לטבריה, שימה חומתה (סביב).

א. עיר שנתישבה ולבסוף הוקפה אינה נידונית ב'בתי ערי חומה'. (גמרא להלן לג:). והרמב"ם השמיט הלכה זאת (ע' ל"ה). יש אומרים שאם נתישבה על דעת להקיפה, דינה כמוקפת (ע' טאו"ח תרפח; מנ"ח שמא, יב). ב. התוס' (בכתובות מה: ד"ה על פתח) כתבו שעיר שרובה גויים אין לה דין 'בתי ערי חומה'. והרמב"ם השמיט זאת (ע' מנ"ח קעא, ז).

ג. עיר מנימלית היא בת שלש חצרות של שני בתים בכל חצר. דוקא בתים שיש בהם לינה ואכילה, ולא כגון בית הבד ומגדלות וכו'. ולדעת הר"ן, בית שדר בו עכו"ם אינו נחשב לענין זה (עפ"י חו"א או"ח קנג, ד). ומנו ערי חומה את גמלא בגליל, גדוד בעבר הירדן, חדיד ואונה (או אונ) וירושלים ביהודה. [לאביי, כל הערים שעד גמלא בגליל, וגדוד בעבה"י – כולן מוקפות חומה. ורבה חלק]. וכן מנתה המשנה את קצרה הישנה של ציפורי, חקרה של גוש חלב ויודפת הישנה. ירושלים שאמרו אינה ירושלים עיר הקדש והמקדש, שזו אין הבית חלוט בה לפי שלא נתחלקה לשבטים.

דפים לב – לג

ג. א. מה היה דינן של ערי חומה לאחר חורבן ראשון, ומה דינן בימי בית שני?
 ב. האם נהגו שמיטים ויובלות בימי הגלות וחורבן ראשון? האם נהגו בימי עזרא?